

uporablja ob nedoločnikih, ne pove pa, kako je npr. z rabo ob glagolnikih – *potrebno je nadaljevanje tega*. (7) Za razlago pri iztočnici *atrakcija, atraktiven* upamo, da se je avtorju zapisala, saj *atrakcija* in *atraktiven* nista tujki, ampak sposojenki. (8) *Artilerca* ni treba zamenjevati z *artilermistom*, saj je tvorjen iz podstave *tisti, ki je v zvezi z artilerijo*, besedotvorni podstavi pa je dodano domače priponsko obrazilo *-ec* namesto prevzetega *-ist*. (9) Včasih se zdi, da ni povsem gotovo, kaj je stilno zaznamovano in kaj ne. Zakaj naj bi bila zveza *globoko ganiti, užaliti* bolj zaznamovana (ali le slabša?) od *smrtno ganiti, užaliti*? Podobno je npr. z glagolom *izpostaviti*, ki ima med ustreznici na desni tudi zvezo *postaviti v ospredje*, ki je vsaj s stališča gospodarnosti jezika predolga in verjetno tudi nič lepša od tvorjenega glagola. Takih primerov bi se še našlo. (10) Posebnega smisla tudi ni v odsvetovanju nekaterih frazeologemov, ki so v vsakdanji rabi, pa čeprav so »suženjsko prevedeni iz nemščine« (128), saj je zelo malo frazeologemov izvorno slovenskih, in z njihovim črtanjem jezika ne bomo kaj prida obogatili, npr. *potegniti krajši konec* > Sršen: *biti na slabšem, na izgubi, na škodi* itd. (11) Podobno je tudi z besednimi zvezami, ki jih Sršen uvaja z »za nezaznamovano sporočanje nekaj zgledeov stilno okorne in pomensko manj ustrezne rabe«, npr. za iztočnico *način: na domač način, na drug način, na enak način, na kakšen način, na neki način* itd. Lahko se strinjamo z avtorjem, da so enobesedne tvorjene ustreznice sicer lepše, toda slovenski jezik bi bil zelo reven, če bi se vedno držali le Sršenovih »nezaznamovanih« rešitev. Temu podobnih zgledeov je v knjigi kar nekaj. (12) Če se še enkrat vrnemo na podnaslov knjige, kjer je govor o doživljanju »karambolov« pri *govorjenju* (podčrtala M. H.) in pisanju, lahko avtorju predlagamo, da bi razmišljal tudi o poglavju o pravorečju. Glede na to, da je pravopisu namenjeno veliko pozornosti, bi to zgledi iz pravorečja le še dopolnjevali, pa čeprav bi se avtor lotil le najbolj splošnih težav, npr. izgovora /v/, nezložnih predlogov *v, z/s, k/h*, najpogostejših napak pri naglaševanju, izgovora tujih lastnih imen (ki jih je v knjigi kar precej) itd., odveč pa ne bi bilo tudi stalno zapisovanje naglasnih znamenj. (13) Na koncu bi bilo dobro popraviti in dopolniti še seznam krajšav in kratic na začetku knjige. Ker avtor sicer vse izraze vztrajno sloveni, pričakujemo namesto *geogr.* za 'geografija' okrajšavo *zemlj.*, sicer pa sta ustaljeni okrajšavi za 'italijanščina, italijanski' *it.* (ne *ital.*) in za 'moški spol' *m* (ne *m.*; pač pa *m. sp.*), manjkata pa okrajšavi *s* (srednji spol) in *ž* (ženski spol). Prav tako bi se dalo okratiti Jezikovno razsodišče (*JR*), na katerega razsodbe se Sršen pogosto sklicuje. Takih malenkosti bi se še našlo, vendar so nekatere od njih komaj vredne omembe (kot npr. pričakovanje, da bomo Slovenci kaj kmalu začeli namesto *kasko zavarovanja* uporabljati *zavarovanje kaska* namesto *sprejev* pa *pršilnike*). Knjigi lahko zaželimo, da bo našla pot do čim večjega števila uporabnikov.

Mateja Hočevar

Filozofska fakulteta v Ljubljani

ROBERT BRAUN O RAZVOJU SLOVENSKE NACIONALNE IDEJE (Prispevek k slovensko-madžarskim kulturnozgodovinskim stikom)

V vrsti študij, ki podrobno predstavljajo razvoj slovenistike na Madžarskem, je treba med prvimi omeniti delo Vilka Novaka *Hungarica pri Slovencih* (*Čas* 1938/39, št. 1–3). Čez štiri desetletje sledi študija Štefana Barbariča, ki predstavlja sloveniko po drugi svetovni vojni z naslovom *Manifestacija tvornega sosedstva: Bogata slovensko-madžarska izmenjava* (*Naši razgledi* 1980, št. 15, str. 438–439). Vrsto zaključuje Marjanca Mihelič s člankom *K madžarski slovenistiki od Avgusta Pavla dalje* (*Slavistična revija* 1990, št. 1, str. 69–76), ki podrobno predstavlja v naslovu označeno obdobje ter zajema važnejše študije in prevode v zadnjem desetletju.

Vilko Novak v svoji študiji prvič omenja Róberta Brauna (1879–1937), zanimivo osebnost madžarske slovenistike. V novejšem času ga navaja tudi István Fried v prispevku *A Monarchia, a magyarság, a századelő – horvát szemmel* (/Monarhija, Madžari in začetek stoletja – s hrvaškega zornega kota/, *Tekintet* 1990/4, str. 94–113.), ko raziskuje madžarske povezave v romanu *Zastave* Miroslava Krleža. Študije Róberta Brauna dokumentirajo tudi večstoletno željo Slovencev, namreč prizadevanje za samostojnost in neodvisnost. Študije nudijo vpogled v to, kako je videl razvoj in možnosti te ideje tujec, Madžar.

Osrednja osebnost duhovnih gibanj na Madžarskem na začetku stoletja je bil Oszkár Jászi (1875–1957), ki je v letih razpadanja monarhije verjel v konfederacijo narodov ob Donavi, v nekakšne obdonavske združene države. Jászi, znan po neoliberalnih idejah, je bil tudi duhovni vodja revije *Huszadik Század* (Dvajseto stoletje), ki je izhajala dvajset let in se razvila v sociološko revijo na pozitivističnih načelih. Med najpomembnejše osebnosti madžarske sociologije spada tudi Róbert Braun, ki je bil tesno povezan z revijo *Huszadik Század*, saj je bil nekaj časa tudi njen sourednik.

Rodil se je v Aradu v židovski družini. Po končanem univerzitetnem študiju je bil profesor in knjižničar. Pred izbruhom vojne se je vrnil s študijskega popotovanja po Ameriki in jo madžarskemu bralcu predstavil v pomembnih študijah. V prvi svetovni vojni je kot rezervni oficir služil v nekem narodnostno mešanem polku. V času bivanja na območju Srbije in Slovenije se je naučil jezikov obeh narodov. Polihistor, znanstvenik, sociolog, ki je obvladal številne jezike, je vse do smrti s posebnim čutom spremljal narodnostno vprašanje. Ko je proučeval usodo narodov Srednje in Vzhodne Evrope, je vselej iskal in proučeval povezave s svetovno politiko. O njegovi nepristranskosti pričča ocena knjige Sándorja Bonkálója *A szlávok /Slovani/ (Huszadik Század XVIII/35 (1917), str. 190–191)*, v kateri avtor v zvezi s prekmursko slovensko književnostjo trdi, da je le-ta nepomembna. Braun je nasprotnega mišljenja in pravi, da »delo z močno madžarsko tendenco ni povsem objektivno«. Sam ob oceni prekmurske književnosti posebej poudarja cerkveno slovstvo in za vir navaja poglavje *Ogrski Slovenci iz Zgodovine slovenskega slovstva* dr. Karla Glaserja (Ljubljana, 1894–98). O pripadnosti prekmurskih Slovencev in o slovensko-vendskem vprašanju, ki je bilo od začetka stoletja močno prisotno v madžarskih literarnozgodovinskih in zgodovinskih krogih, ima Braun nedvomljivo stališče, da se ta jezik »ne razlikuje od knjižnega jezika v tolikšni meri, da ne bi bil razumljiv za tistega, ki razume knjižni jezik. Glavna razlika je v pravopisu, ki je popolnoma madžarski.«

Tri študije Róberta Brauna so močno povezane, saj spremljajo zgodovinski razvoj slovenske nacionalne ideje vse do današnjih dni. Spisi so po vsej verjetnosti nastali v času služenja vojske. Njegove misli v zvezi s tem povejo vse o piščevem položaju. V uvodu prve študije med drugim beremo: »Avtor je prisiljen opozoriti bralca, da pri pisanju ni imel pri roki literarnih pripomočkov. V kraju bivanja ni bilo ne civilnega prebivalstva in ne knjig. Glede književnosti pa je bil ob nekaj lastnih knjigah povsem vezan na knjižnico nekega duhovnika, ki pa mu je bila le s težavo dostopna. Ta knjižnica je vsebovala skoraj izključno slovenska in hrvaška dela ter tako slovstva v drugih jezikih sploh ni mogel upoštevati.« (193) V tretji študiji najdemo več navedkov, ki opisujejo njegove osebne stike in kraj bivanja, toda navajanja imen se dosledno izogiba. Z nekim slovenskim pisateljem se pogovarja o tisku, vendar tudi njegovega imena ne navede. O lastnem poznavanju slovenskega jezika piše takole: »Avtor teh vrstic pozna le narečje iz okolice Gorice...« Na podlagi navedkov je popolnoma jasno, da je služil na severnoitalijanski fronti, nekje v bližini Gorice, in kot vojak ni smel povsem odkrito pisati o okoliščinah. O tem, da je z velikim entuziazmom razglabljal o takratnem političnem položaju, pričča tudi dejstvo, da je bil »več mesecev« naročnik Slovenskega naroda in Slovenca.

V uvodu študije *A délszlávok és a szlovén kérdés kezdete /Južni Slovani in začetki slovenskega vprašanja/ (Huszadik Század XVIII/35 (1917), str. 193–215)* Slovence označuje

kot narod »brez zgodovine« in navede tri alternative, ki so bile dejansko pred slovenstvom: namreč ali se okrepi kot narod, ali se asimilirati s sorodnim narodom (hrvaškim, srbskim), ali se asimilirati s tujim (nemškim) narodom. Da bi madžarskemu bralcu pojasnil bistvo vprašanja, Braun v nadaljevanju članka podrobno opisuje sorodstvo slovanskih jezikov in še posebej poudarja povezave med srbohrvaškim in slovenskim jezikom ter narečno raznolikost teh jezikov. Ob natančni predstavitvi slovenskega jezika za vir navaja že omenjeno Glaserjevo delo. Ko označuje slovenski značaj, našteva običajne, pa tudi kontroverzne stereotipije, ki so se v teku stoletij izoblikovale: ponižen – agresiven, deloven – len, vladajoči – služaben itd. Kot liberalni mislec verjame, da svoboda v vsakem narodu sprosti energijo in z njo narod postane bolj dejaven. Poglavlje Szlovének az illir mozgalomig /Slovinci do ilirskega gibanja/ je napisal na osnovi dela Bogumila Vošnjaka *Ustava in uprava ilirskih dežel* (Ljubljana, 1910). S primerjavo dveh različic pesmi Valentina Vodnika Ilirija oživljena, one, ki najprej poveljuje Napoleona, in druge, »ponemčene« verzije ode, ki je nastala po odhodu Francozov, ponazarja, kako kontroverzen je bil tedaj položaj Slovencev. Ob predstavitvi povezave med panslavizmom in ilirizmom, ki sta začetek novega poglavja v razvoju slovenske nacionalne ideje, Braun to vprašanje analizira v luči evropskih povezav. Podrobno govori o Kolárju kot o začetniku panslavizma, o ilirskem gibanju, ki je nastalo na Gajevo pobudo, ter omenja Stanka Vraza in njegovo delovanje, polno nasprotij (po knjigi Branka Drechslerja *Stanko Vraz*, Zagreb, 1909). Na podlagi Prešernove in Vrazove korespondence (Ivan Grafenauer, *Zgodovina novejšega slovenskega slovstva*, Ljubljana, 1909) pa sklepa, da je vodilna osebnost slovenske književnosti neomajno nasprotovala opustitvi slovenskega jezika in slovenske ideje (za vir mu je bilo delo K. Osvalda, *Naši kulturni delavci v zrcalu Prešernovih poezij*, Gorica, 1905). Največja nevarnost je bila nemščina, ki jo je krepila težnja po politični in gospodarski dominaciji. O slovensko-nemški dvojezičnosti, ki je zaznamovala tudi vsakdanjo komunikacijo, podaja številne primere na osnovi knjige Josipa Vošnjaka *Spomini 1–2* (Ljubljana, 1905–06). Braun kot sociograf in s tem človek prakse svoje misli približuje bralcu s predstavitvijo vsakdanjega življenja. Prav s temi primeri najbolj nazorno predstavi madžarskemu bralcu slovensko nacionalno idejo, njeno spreminjanje in njen pomen za obstoj slovenstva.

Drugo študijo A szlovén nemzeti eszme fejlődése 1848-tól Bleiweis haláláig /Razvoj slovenske nacionalne ideje od 1848 do Bleiweisove smrti/ (*Huszadik Század XVIII/35*, str. 289–316) v celoti posveča predstavitvi Bleiweisovega dela. Na podlagi dela Josipa Apiha *Slovinci in 1848. leto* (Ljubljana, 1888, poglavje VIII) ponovi znano trditev, da je bila slovenska družba v glavnem kmečka in so jo zato ideje leta 1848 komaj lahko navduševale. Bleiweisova politična dilema se je sukala okrog vprašanja razširiti avtonomijo ali združiti Slovence (viri: *Bleiweisov zbornik*, Ljubljana, 1909; Dragotin Lončar, *Dr. Janez Bleiweis in njegova doba*, Ljubljana, 1910; Pavel Poljanec, *Kratka zgodovina slovenskega naroda*, Maribor, 1912). Obe zamisli sta po Braunovem videnju v okviru evropske politične konstelacije naleteli na ovire. Po madžarsko-avstrijski nagodbi se je tudi v slovenskem notranjepolitičnem življenju začela močna polarizacija: na eni strani so bili konservativci pod vodstvom Bleiweisa, na drugi pa liberalci, ki so se zbirali okrog Slovenskega naroda. Ovira za močnejši prodor liberalnih idej je bila močna katoliška cerkev. Zasluga Bleiweisa, ki je videl usodo slovenskega naroda v okviru avstrijske vladavine, pa je bila vseeno to, da so se lahko slovenski interesi kljub vsej svoji kontroverznosti vendarle uveljavljali.

Zadnja študija A szlovén nemzeti eszme napjainkban /Slovenska nacionalna ideja danes/ (*Huszadik Század XIX/37* (1918), str. 124–145) je zanimiva tudi zato, ker prinaša številna osebna opažanja, povezana s takratnim tiskom in literaturo. Ob predstavitvi sodobne zgodovine uporablja delo Ivana Prijatelja *Janko Kersnik: Njegovo delo in doba*, 1–2 (Ljubljana, 1910–14). Po Bleiweisovi smrti so se katoličani vidno okrepili. List Antona Mahničiča *Rimski katolik* je postavil vero v ospredje tako v družini kot tudi v politiki. (Braun omenja tu Mahničičevo delo

Dvanajst večerov, Gorica, 1887.) Prvemu slovenskemu katoliškemu kongresu leta 1892 posveča Braun prav veliko pozornosti zato, ker je le-ta na podlagi učenj krščanskih socialistov Ivana Šušteršiča in Ivana (Janez) Kreka pritegnil pomemben kmečki in delavski sloj. Ob podajanju sodobnih razmer navaja natančne statistične podatke o številu Slovencev v posameznih pokrajinah. Posebej poudarja narodnostno vprašanje v življenju Slovencev med dvojnimi obroči Italijanov in Avstrijcev. Temeljni vir za to mu je bila Kosičeva knjiga *O Slovincima* (Niš, 1915), omenja pa tudi nemško brošuro *Aus dem Wilajet Kärnten*, 1913, ki ponazarja kritiske na slovenski jezik na vseh področjih življenja. Braun registrira to občutljivost tudi v književnosti. V zvezi s Cankarjevim delom *Za narodov blagor* pravi: »V vrsti številnih romanov z družbeno tematiko, ki jih je avtor teh vrstic bral v dolgoletni izoliranosti, ni našel niti enega, ki bi se ne ukvarjal z narodnostnim vprašanjem.« (137) Braun je bil človek širokega obzorja. Dejstva, ki jih navaja, potrjuje tudi z literarnimi primeri. Ni slučajno, da omenja prav Cankarja. Posebno pozornost posveča predstavitvi kulturnih društev (Vir: *Smotra jugoslovenskih kulturnih društev*, Ljubljana, 1910). Primerno oceni vlogo Družbe sv. Mohorja, ustanovljene leta 1852, pri širjenju književnosti v slovenskem jeziku. Na podlagi *Slovenske bibliografije za l. 1907–12* Janka Šlebingerja (Ljubljana, 1913) poda podroben pregled slovenskega tiska. Pri vsakem listu označi, h kateremu duhovnemu in političnemu krogu sodi. Splošna ocena slovenskih listov je naslednja: »Čprav sem bil več mesecev naročnik obeh listov, bi težko sodil o njih, saj je avstrijski slovanski tisk tako zelo brezbarven od vojne naprej.« (141) Na koncu tretjega članka spregovori tudi o šolstvu, o tem, da Slovenci nimajo univerze, in s statističnimi podatki predstavi gospodarsko življenje, v katerem prevladuje kmetijstvo. Na koncu študije se ponovno vrne k izhodiščni misli: »Z gledišča praktične politike je slovensko vprašanje za nas pomembno, saj gre za vprašanje, ali se bodo Slovenci utopili v nemštvu, ali ostanejo Slovenci, ali pa se združijo jezikovno s Hrvati? Nobene rešitve ni mogoče odkloniti, govorimo lahko le o večji ali manjši verjetnosti.« (144) Braun tudi še pred koncem prve svetovne vojne ni mogel enoumno odgovoriti na vprašanje glede usode slovenstva. Braunove analize so večinoma natančne in z dejstvi podprte. Objava njegove študije v najpomembnejšem madžarskem družbenopolitičnem listu na začetku stoletja kaže, da madžarska politika ni bila ravnodušna do razvoja slovenske nacionalne ideje, do dilem Slovencev na razvalinah razpadle monarhije in do možnosti novih povezovanj med narodi. Na dileme, ki jih je razkrival Braun, je prispel odgovor osemdest let pozneje. Slovenstvo je v teku svoje zgodovine prehodilo kalvarijo majhnih narodov. Po prisili svetovne politike je poskušalo živeti v skupnosti z drugimi narodi in si je na koncu izbralo pot, ki naj bi pripadala vsakemu narodu: eksistirati samostojno in neodvisno.

István Lukács
Budimpešta

ZNANSTVENI SEMINAR O KODIFIKACIJI RUSINSKEGA JEZIKA

6. in 7. novembra 1992 se je izbrana skupina znanstvenikov, pisateljev in novinarjev sešla v Bardejovskih Kúpelah na severovzhodnem delu Slovaške in na delovnem seminarju poskušala koordinirati dosedanje napore za oblikovanje standardnega rusinskega knjižnega jezika. Ta seminar ali prvi kongres rusinskega jezika, kot so ga popularno poimenovali, je organizirala Rusinska preporodna družba (Rusyns'ka Obroda) iz Prešova na Slovaškem v sodelovanju s Karpatskim rusinskim raziskovalnim centrom iz ZDA. Udeležence so podprli tudi Švedska akademija iz Stockholma, Liga Rumantscha (retoromanska liga) iz Chura v Švici in Akademija za dialektalne jezike iz Monaka.